

19.12.2018

EOAK/6764/2017

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Kaija Tanttinen-Laakkonen

EDUNVALVONTA JA KANTA.FI-PALVELUUN PÄÄSY

1 KANTELU

Kantelija arvosteli sitä, että hän ei päässyt katsomaan Kanta.fi-palvelusta 19.12.2015 syntyneen lapsensa potilastietoja, koska hänelle oli määrätty edunvalvoja raha-asioiden hoitamista varten. Kantelija kertoi olevansa lapsensa yksinhuoltaja.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) antoi selvityksen liitteineen.

3 RATKAISU

3.1 Omakanta-palvelun lainsäädännöllinen perusta

Kantelija tarkoittanee Kanta.fi-palvelulla Omakanta-palvelua. Omakannalla tarkoitetaan sosi-aali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä annetun lain (159/2007, asiakastietolaki) 19 §:n mukaista kansalaisen käyttöliittymää.

Kansaneläkelaitos (Kela) järjestää palvelunantajien lukuun asiakastietojen säilytystä ja käyttöä varten valtakunnalliset tietojärjestelmäpalvelut (Kanta-palvelut), joita ovat:

- a) valtakunnallinen arkistointipalvelu,
- b) lokitietorekistereiden säilytyspalvelu,
- c) ammattilaisen käyttöliittymä,
- d) kansalaisen käyttöliittymä,
- e) tiedonhallintapalvelu,
- f) reseptikeskus,
- g) lääketietokanta ja
- h) kysely- ja viestintävälityspalvelu.

Potilaalle annetaan Omakannan avulla valtakunnalliseen arkistointipalveluun hänestä tallennetut asiakastietolain 19 §:n 1 momentissa säädetyt tiedot. Potilaalle voidaan antaa Omakannan avulla myös ajanvaraustiedot sekä laboratoriotulokset, kuvantamistulokset ja muut vastaavat tutkimustulokset (2 mom.).

Asiakastietolain 19 §:n 4 momentin mukaan alaikäisen potilaan tiedot saa luovuttaa Omakannan kautta potilaan lisäksi hänen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen. Tietojen luovutuksessa on tällöin otettava huomioon, mitä potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992, potilaslaki) 9 §:n 2 momentissa säädetään alaikäisen potilaan oikeudesta kieltää terveydentilaansa koskevien tietojen antaminen potilaan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle. Tietojen saanti Omakannan avulla ei vaikuta potilaan henkilötietolain mukaiseen tarkastusoikeuteen.

Potilaslain 9 §:n 2 momentissa säädetään, että jos alaikäinen potilas ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden kykenee päättämään hoidostaan, hänellä on oikeus kieltää terveydentilaansa ja hoito-ansa koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen.

Asiakastietolain 19 §:n 5 momentin mukaan sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä tiedonsaantia, hoidon toteuttamista ja seuranta koskevien tietojen sisällöstä ja niiden liittämistä käyttöliittymään sekä siitä, miten tiedot annetaan käyttöliittymän kautta ja miten alaikäisen potilaan huoltajan tai laillisen edustajan oikeus saada tietoja toteutetaan.

3.2 THL:n selvitys

Asiakastietolain 20 §:n 2 momentin mukaan THL vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastiedon sähköisen käsittelyn, siihen liittyvän tietohallinnon, 14 §:ssä tarkoitettujen valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen ja yhteisten hallinnonalakohtaisten tietovarantojen käytön ja toteuttamisen suunnittelusta, ohjauksesta ja seurannasta.

THL:n mukaan valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen uusia palveluja ja palvelujen muutoksia otetaan käyttöön vaiheittain. Kanta-palvelujen tulevat muutokset on esitetty Kantajulkaisuaikataulussa (<http://www.kanta.fi/fi/web/ammattilaisille/julkaisuaikataulu>).

Omakannan käyttöä laajennetaan vaiheittain alaikäisille ja heidän huoltajilleen. Ensimmäisessä vaiheessa alle 10-vuotiaiden lasten huoltajat voivat katsella huollettaviensa terveystietoja. Vaiheistus ja ikäraja hyväksyttiin sosiaali- ja terveysministeriössä (STM) syyskuussa 2015.

Puolesta-asiointi Omakannassa mahdollistuu yli 10-vuotiaiden osalta, kun terveydenhuollon ammattihenkilö pystyy rakenteisesti tallentamaan kypsäksi arvioidun alaikäisen asettaman, huoltajille näyttämistä koskevan kiellon potilastiedon arkistoon.

Omakanta saa tiedon huoltajan oikeudesta nähdä alaikäisen tiedot Väestötietokeskuksen (VRK) Suomi.fi-valtuudet -palvelulta. Oikeus nähdä alaikäisten tietoja perustuu tietoon huoltajuudesta, ei biologisesta vanhemmuudesta.

10 vuoden ikärajan lisäksi huoltajien mahdollisuuteen nähdä huollettavansa tietoja sisältyvät rajoituksia. Huoltaja ei voi katsella lapsen tietoja, jos

- huoltajalle itselleen on määrätty edunvalvoja,
- yli 3 kuukauden ikäisellä lapsella ei ole nimeä,
- lapsella tai jollakulla muulla huoltajista on turvakielto,
- lapsen huollosta on huollonjakosopimus tai -määräys (lapsen asumisesta tehty sopiminen ei rajoita tietojen näkemistä).

Omakantaa koskevat rajoitukset johtuvat osaltaan kansallisiin perustietovarantoihin, kuten väestötietojärjestelmään tallennettujen tietojen rajallisuudesta. Väestötietojärjestelmässä ja tätä kautta myöskään Suomi.fi-valtuudet -palvelun käytössä ei ole tällä hetkellä tietoa edunvalvonnan sisällöstä koneymmärrettävässä muodossa. Koska nykyisten tietojen perusteella ei tiedetä, mitä edunvalvonta tarkoittaa, edunvalvonnassa olevan oikeutta asioida alaikäisen puolesta, valtuuttaa tai toimia valtakirjan pohjalta on ollut perusteltua tässä vaiheessa ja tässä palvelussa rajoittaa.

THL toteaa, että Suomessa on noin 72 000 henkilöä, jotka tarvitsevat edunvalvontaa. Edunvalvojan ja edunvalvottavan kannalta on oleellista, että asioiden hoitaminen sujuu myös sähköisissä digitalisoiduissa ympäristöissä. VRK:n Suomi.fi-valtuudet ja tätä kautta Omakanta-palvelu

tulevat jatkossa hyödyntämään Edunvalvontatietovarantoa, kun päätellään edunvalvojan asiointioikeuden laajuutta toimia edunvalvottavansa puolesta. Tämä uusi tietovaranto tullaan liittämään Suomi.fi-valtuudet -palvelun tietolähteeksi pikaisella aikataululla heti, kun Edunvalvontatietovaranto on valmis. Edunvalvontatietovaranto on osa maistraattien holhoustoimen rekisteritietojärjestelmää. Sen toteuttamisesta vastaa maistraattien ohjaus- ja kehittämissyksikkö yhteistyössä rekisterijärjestelmän toimittajan kanssa.

THL toteaa, että jos kansalainen ei vielä saa kaikkia tietojaan Omakannan kautta, hän voi olla suoraan yhteydessä terveydenhuollon toimintayksikköön.

3.3 Apulaisoikeuskanslerin päätös

Apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalainen katsoi 18.12.2018 antamassaan päätöksessä (dnro OKV/2057/1/2017) oikeuskanslerille tehtyyn kanteluun, että Omakannan puolesta-asiointiin sähköisissä palveluissa asetettu 10 vuoden ikäraja on ristiriidassa potilaslain 7 §:n 2 momentin ja 9 §:n 2 momentin kanssa. Se on estänyt olennaisesti näissä säännöksissä sekä niihin perustuvassa muussa lainsäädännössä säädettyjen lasten ja huoltajien oikeuksien sekä lapsen edun toteutumisen. Tämä on rajoittanut erityisesti lapsen oikeutta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin sekä huoltajien mahdollisuuksiin turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Rajaus vaarantaa myös lapsen ja lasten huoltajien yhdenvertaisuutta sekä sosiaaliturvaa koskevien perusoikeuksien toteutumisen.

Puumalainen pyysi STM:tä viimeistään 29.3.2019 ilmoittamaan toimenpiteistään, joihin se on hänen päätöksensä perusteella ryhtynyt.

3.4 Johtopäätös

Koska apulaisoikeuskansleri Puumalainen on jo ottanut päätöksessään kantaa STM:n menettelyyn ikärajan asettamisessa, asia ei anna minulle aiheita toimenpiteisiin.

THL:n selvityksen mukaan Omakantaa koskevat rajoitukset johtuvat osaltaan kansallisiin perustietovarantoihin, kuten väestötietojärjestelmään tallennettujen tietojen rajallisuudesta. Väestötietojärjestelmässä ja tätä kautta myöskään Suomi.fi-valtuudet -palvelun käytössä ei ole tällä hetkellä tietoa edunvalvonnan sisällöstä koneymmärrettävässä muodossa. Pidän ongelmallisenä sitä, että tietojärjestelmissä olevat puutteet rajoittavat Omakannan puolesta-asiointia.

Pidän tärkeänä Edunvalvontatietovarannon hyödyntämistä pääteltäessä edunvalvojan asiointioikeuden laajuutta toimia edunvalvottavansa puolesta. Kiirehdin Edunvalvontatietovarannon valmistumista.

Korostan tässä yhteydessä eri viranomaisten välisen yhteistyön merkitystä. Saatan tämän käsitykseni THL:n ja VRK:n ja Kelan sekä maistraattien ohjaus- ja kehittämissyksikön tietoon.

THL:n selvityksen perusteella katson, että asia ei anna minulle tässä vaiheessa aiheita enempään toimenpiteisiin. Korostan sitä, että jos potilas tai hänen laillinen edustajansa ei saa tietoja Omakannan avulla, hän voi kääntyä suoraan asianomaisen terveydenhuollon toimintayksikön puoleen kuten ennenkin puhelimitse, kirjeitse tai toimintayksikössä paikalla käyden. Se, että tiedot ovat saatavissa Omakannan avulla, ei rajoita potilaan tai hänen laillisen edustajansa oikeutta tarkastaa ja saada tietoja terveydenhuollon toimintayksiköltä voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti.

Asiakastietolain 19 §:n 5 momenttiin sisältyy asetuksenantovaltuus: STM:n asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä siitä, miten alaikäisen potilaan huoltajan tai laillisen edustajan oikeus saada tietoja toteutetaan. Huomioni kiinnittyy siihen, että STM ei ole tähän mennessä käyttänyt mahdollisuuttaan asetuksen antamiseen. Pyydän STM:tä tässä tilanteessa harkitsemaan, olisiko asetuksen antaminen alaikäisen potilaan huoltajan tai laillisen edustajan tiedonsaantioikeuden toteuttamisesta tarpeellista ja perusteltua.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.4 esittämäni käsitykset Edunvalvontatietovarannosta ja viranomais-ten yhteistyön tärkeydestä THL:n ja VRK:n ja Kelan sekä maistraattien ohjaus- ja kehittämissyk-sikön tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän niille jäljennöksen tästä päätöksestäni anonymisoi-tuna.

Saatan STM:n tietoon edellä kohdassa 3.4 esittämäni pyynnön harkita asetuksen antamisen tarpeellisuutta ja perusteltavuutta. Tässä tarkoituksessa lähetän sille jäljennöksen tästä päätök-sestäni anonymisoiduna.

Pyydän STM:tä ilmoittamaan minulle 28.2.2019 mennessä mahdollisista toimenpiteistään asi-assa.